

Specialpædagogisk støtte og inklusion på ungdomsuddannelserne for personer med psykiske funktionsnedsættelser – *et indblik i resultaterne fra et systematisk litteraturstudie*

Camilla Brørup Dyssegaard, Ren Viden og Rambøll Management Consulting

Målet med denne artikel er at give et indblik i og inspiration til, hvordan inkluderende læringsmiljøer og specialpædagogisk støtte kan understøtte unge med psykiske funktionsnedsættelsers trivsel og/eller læring på ungdomsuddannelserne, samt hvilke indsatser, metoder og strategier, der er afprøvet og med hvilken virkning. Artiklen bygger på resultaterne fra et systematisk litteraturstudie gennemført ultimo 2017.

Litteraturstudiet er udarbejdet efter metoden Rapid Evidence Assessment (REA), som er kendetegnet ved en systematisk tilgang til søgning og screening af studier i strategisk udvalgte forskningsdatabaser med afsæt i klare inklusions- og eksklusionskriterier. 1820 nationale og internationale studier er screenet som led i litteraturstudiets søgnings- og screeningsproces. 23 studier indgår i det endelige litteraturstudie. Litteraturstudiet indkredser fire typer af indsatser som ungdomsuddannelserne med fordel kan arbejde med og evt. kombinere for at styrke inklusion af unge med psykiske funktionsnedsættelser:

- Skolens organisering og strategi
- Tilrettelæggelse af almenundervisningen
- Specialpædagogisk støtte (Specialpædagogiske støtte henviser både til specialpædagogisk støtte (den danske tilskudsordning) og specialpædagogiske indsatser fra de inkluderede studier)
- Peermedierede indsatser (En elev (tutoren) giver en anden elev (tuteen) støtte med støtte og vejledning fra fx underviseren, mentor eller vejleder)

Tema 1: Skolens organisering og strategi

Indsatserne under dette tema er primært målrettet fagprofessionelle, eksempelvis undervisere, vejledere og øvrige ressourcepersoner på skolen, som arbejder med at udvikle og forankre inkluderende læringsmiljøer. Det gælder både de fagprofessionelles adgang til viden om elever med psykiske funktionsnedsættelser, etablering af samarbejde og netværk mellem fagprofessionelle, samt skolens overordnede målsætning for arbejdet.

Eksempler på indsatser skoler kan sætte i gang i forhold til at udvikle og forankre inkluderende læringsmiljøer

I det følgende gives en række eksempler på, hvilke tiltag den enkelte skole kan iværksætte for at styrke de fagprofessionelles viden om og samarbejde omkring elever med psykiske funktionsnedsættelser, samt hvordan skolen kan arbejde hen imod at etablere en fælles målsætning for arbejdet med inkluderende læringsmiljøer:

- Skolens medarbejdere tilbydes opkvalificering i at arbejde med målgruppen af elever med psykiske funktionsnedsættelser. Det kan fx være gennem kurser, konferencer eller dialog med specialister på området eller lignende.
- Skolen etablerer en strategi og plan for tværfagligt samarbejde. På denne måde kan skolen sikre intern videndeling og sparring mellem underviserne og således bringe eksisterende kompetencer i spil på nye måder.
- Der etableres et netværk på tværs af skoler, hvor forskellige tiltag kan deles og evalueres i forhold til at udvikle og forbedre skolernes praksis for at understøtte målgruppen af utilpassede unge gennem uddannelsessystemet.
- Skolen udvikler en ressourcebaseret tilgang til eleverne, hvor eksisterende og ny viden bruges til at skabe en fælles forståelse for, hvad det indebærer at arbejde med målgruppen i undervisningen. Det kan fx ske ved, at skolen udarbejder en plan for, hvordan eleverne tilgodeses gennem deres uddannelsesforløb.
- Skolen laver en plan for, hvilke forudsætninger skolen har for at løfte inklusionsopgaver, når ansvar og opgaver fordeles bredt og engagerer alle personalegrupper – ledelse såvel som fagprofessionelle.
- Skolen udvikler en fælles målsætning for, hvordan der arbejdes for at udvikle og forankre inkluderende læringsmiljøer. Dette kan ske ved, at skolen fx vælger at tage afsæt i en bestemt metode.

Eksempler på konkrete tiltag:

- Skolen kan etablere et fælles efteruddannelsesforløb for alle medarbejdere med fokus på at udvikle inkluderende læringsmiljøer. Der kan afholdes et fælles kursus, hvor eksterne specialister fx fra psykiatrifonden kan give et indblik i, hvordan arbejdet med og støtten til psykiske sårbare unge kan foregå. Denne fælles viden kan så danne udgangspunkt for skolens videre arbejde med at udforme en overordnet strategi for tiltag og indsatser målrettet psykisk sårbare unge.
- SPS-givere kan tage et bestemt teoretisk og metodemæssigt udgangspunkt og fokus i ydelsen af SPS, således at der etableres et fælles grundlag for, hvordan støtten ydes. Dette fælles grundlag kan øge kvaliteten af den faglige sparring mellem SPS-givere, og at støtten til den enkelte elev opkvalificeres, hvor alle medarbejdere trækker i samme retning. Ved valg af en specifik metode følger ofte konkrete redskaber, som kan være med til at begrunde eller ændre tidligere "common sense" forståelser og arbejdsmetoder.
- Der kan afholdes introduktionsdage, hvor elever og undervisere møder hinanden og afstemmer gensidige forventninger, og hvor der orienteres om tilgængeligheden af tilbud og muligheder for støtte til unge med psykiske funktionsnedsættelser.
- Der kan etableres eftermiddagscaféer, hvor de unge kan mødes – enten specifikt målrettet elever med funktionsnedsættelser eller målrettet alle elever, hvor der gøres en ekstra indsats for, at elever med psykiske funktionsnedsættelser får mulighed for at etablere et socialt tilhørsforhold til skolen.

Resultater forbundet med temaet skolens organisering og strategi

Studierne under dette tema peger overordnet på:

- ✓ At en opkvalificering af fagprofessionelle kan være med til at sikre, at der opnås en fælles forståelse for og tilgang til målgruppen, hvilket medfører, at der opnås et mere systematisk og struktureret samarbejde mellem undervisere på skolen.
- ✓ At et struktureret samarbejde mellem fagprofessionelle både internt på skolen og i netværk på tværs af skoler sikrer, at medarbejdere har adgang til viden om målgruppen, da de har mulighed for at sparre med hinanden og udveksle erfaringer omkring inklusion af elever med funktionsnedsættelser.
- ✓ At en fælles målsætning for skolens arbejde med inklusionstiltag skaber både en større forpligtelse blandt undviserne og et fælles udgangspunkt for håndtering af elevernes udfordringer.

Tema 2: Tilrettelæggelse af almenundervisningen

Indsatser under dette tema har fokus på, hvordan undervisningen kan tilrettelægges for at understøtte elever med psykiske funktionsnedsættelsers inklusion og deltagelse samtidig med, at den er til gavn for de øvrige elever.

Eksempler på indsatser skoler kan sætte i gang i forhold til at tilrettelægge almenundervisningen med henblik på at udvikle inkluderende læringsmiljøer

I det følgende gives en række eksempler på, hvilke tiltag den enkelte skole kan arbejde med i almenundervisningen i forhold til at udvikle inkluderende læringsmiljøer:

- Underviserne laver nogle tydelige definerede og strukturerede rammer for undervisningen.
- Underviserne giver eleverne direkte feedback og tydelige instruktioner.
- Underviserne har en klar struktur i opgaveløsningen tilpasset den enkelte elevs niveau.
- Underviserne vejleder eleverne i at anvende forskellige selv-regulerende strategier fx i matematik, hvor eleverne lærer at registrere egen forkerte og korrekte opgaver, evaluere egen udførelse og lærer at styre egne læreprocesser.
- Underviserne organiserer eleverne i arbejdsgrupper, hvor fx klassekammerater yder støtte til elever med funktionsnedsættelser.
- Underviserne anvender forskellige pædagogisk-didaktiske tiltag i almenundervisningen, der skal give rum for forskellige måder at lære på.
- Underviserne varierer skoledagen med forskellige aktiviteter med tilførelse af fx praktiske læringsaktiviteter (hands-on).
- Underviserne samarbejder om at lave særligt tilrettelagte praktikforløb og undervisning med henblik på at fastholde eleverne.
- Underviserne identificerer elevernes styrker og kompetencer med henblik på at fremme et positivt selvbillede hos eleven.

Eksempler på konkrete tiltag:

- At elever med psykiske funktionsnedsættelser får mulighed for at få et indblik i eller en konkret oversigt over, hvad der skal foregå i den kommende undervisning, enten af en klassekammerat eller en professionel mentor, med det formål at eleverne får større mulighed for at deltage aktivt både socialt og fagligt i undervisningen.
- Der kan fx dannes faste arbejdsgrupper, hvor eleverne får kendskab til hinandens forudsætninger og på forhånd ved, hvordan de kan samarbejde, således at alle gruppemedlemmer kan bidrage aktivt i arbejdet.

Resultater forbundet med udviklingen af tilrettelæggelsen af almenundervisningen med henblik på at udvikle inkluderende læringsmiljøer

Studierne under temaet peger overordnet på:

- ✓ En klar struktur og rammer for læring og samarbejde mellem eleverne har en tydelig positiv virkning på elever med psykiske funktionsnedsættelser, men også på elever generelt. Struktur og

rammer er med til at skabe forventningsafstemning og tryghed i læringsmiljøet, hvilket langt de fleste unge har gavn af.

- ✓ Et differentieret læringsmiljø, hvor der tages udgangspunkt i de enkelte elevers forudsætninger, viser en positiv virkning på alle elever i forhold til en øget bevidsthed om egne kompetencer, en øget social interaktion mellem eleverne, og kan endvidere være med til at skabe et større tilhørsforhold til både klassen og skolen.
- ✓ Et differentieret læringsmiljø kan være med til at sikre, at elever med psykiske funktionsnedsættelser opnår en øget koncentrationsevne, personlig mestring og en positiv adfærd i undervisningen, hvilket kan være med til at fastholde eleven i uddannelsesforløbet.

Tema 3: Specialpædagogisk støtte

Indsætterne under dette tema har fokus på specialpædagogiske tilbud, som kan være nødvendige for at supplere almenundervisningen i forhold til elever med psykiske funktionsnedsættelser. Specialpædagogiske støtte henviser både til specialpædagogisk støtte (den danske tilskudsordning) og specialpædagogiske indsatser fra de inkluderede studier

Eksempler på specialpædagogiske indsatser skoler kan sætte i gang som supplement til almenundervisningen

I det følgende gives en række eksempler på, hvilke specialpædagogiske indsatser den enkelte skole kan iværksætte i forhold at styrke inklusion af elever med psykiske funktionsnedsættelser:

- Skolen kan etablere en praksis, hvor der skal udarbejdes læringsmål for elever med psykiske funktionsnedsættelser, så forventningen til eleven er tydelig. Læringsmål kan fx være knyttet til specifikke opgaver i undervisningen og skal være tilpasset elevens forudsætninger og faglige niveau.
- Skolen kan sikre, at SPS-støtte også skal være tilgængelig i almenundervisningen (I den nuværende danske SPS-ordning på ungdomsuddannelserne vil dette dog kræve en ændring af reglerne for SPS-ordningen).
- Skolen kan sikre, at eleven har adgang til samtaler med en fagprofessionel fx kontaktlærer, psykolog eller vejleder.
- Skolen kan sikre adgang til konkrete redskaber i undervisningen, fx i form af tilpassede undervisningsmaterialer.
- Skolen kan etablere en praksis, hvor fokus for støtten også skal være på at understøtte elevens sociale interaktioner i klassen.
- Skolen kan arbejde med at etablere en anerkendende og ressourcefokuseret tilgang i forhold til, hvordan undervisere taler til og forstår elever med psykiske funktionsnedsættelser, således at eleven oplever at blive både set og støttet i undervisningen.

Eksempler på konkrete tiltag:

- Direkte adgang til samtaler med fagprofessionelle om, hvor langt eleven er i forhold til egne læringsmål, og hvilke udfordringer eleven står overfor. Der kan fx tages udgangspunkt i en personlig portfolio, der fungerer som et samtaleredskab, som hjælper eleven til at reflektere over og opstille egne mål.
- Specialpædagogisk støtte givet på mindre hold i skoletiden bestående udelukkende af elever med SPS-behov, hvor de i et trygt miljø lærer studieteknikker, der matcher deres forudsætninger og behov.

Resultater forbundet med specialpædagogisk støtte til elever med funktionsnedsættelser

Studierne under temaet peger overordnet på:

- ✓ Det har stor betydning for elever med psykiske funktionsnedsættelser, at der opstilles tydelige individuelle læringsmål i de enkelte fag. Det bidrager til at skabe overblik over, hvilke faglige forventninger der er til eleverne. Disse kan fx følges op og videreudvikles gennem samtaler med medarbejdere (mentorer, vejledere, støtteundervisere).
- ✓ Særlig tilrettelagt undervisning på mindre hold kan være med til at opbygge målgruppens faglige og sociale kapacitet. Det kan fx være undervisning i mindre grupper af elever eller af den enkelte elev, specifikt målrettet elevens/elevens særlige udfordringer.
- ✓ Elever, som modtager specialpædagogisk støtte, oplever det som positivt at have fællesskab med andre elever med funktionsnedsættelser, hvor erfaringer og udfordringer kan drøftes i et mere struktureret samvær. Dette kan være med til at mindske risikoen for, at eleverne føler sig ensomme eller stigmatiserede i forhold til deres klassekammerater.

Tema 4: Peermedierede indsatser

Indsatserne under dette tema har fokus på, hvordan peermedierede indsatser kan styrke elevernes sociale og faglige udbytte ved at arbejde struktureret sammen i par eller mindre grupper.

Eksempler på peermedierede indsatser som skoler kan sætte i gang

I det følgende gives en række eksempler på, hvordan og hvad der skal til for at peermedierede indsatser kan have en positiv virkning i forhold til at fremme inkluderende læringsmiljøer:

- Det er væsentligt, at peertutors (almenelever) skal rekrutteres målrettet af underviserne, dvs. det skal være elever, som har et vist overskud fagligt og socialt.

- Det er væsentligt, at tutor og tutee matches, så sandsynligheden for en god kemi og dermed et godt samarbejde øges.
- Det er væsentligt, at peertutors skal have en tilstrækkelig viden om den eller de psykiske funktionsnedsættelser og deraf følgende faglige og sociale udfordringer, tuteen kan have.
- Det er væsentligt, at peertutoren får løbende opkvalificering i, hvordan tutoren kan støtte tuteen i forhold til undervisningen, videregive forklaringer fra underviser eller andre elever, samt give feedback ved fx at deltage i oplæg sammen med andre tutorer og deres tutees.
- Rammerne for indsatsen skal være velstrukturerede og formålet med indsatsen skal være tydelig for både tutor og tutee. Eksempelvis skal parterne have en fælles forståelse af, om peertutoren har en aktiv instruerende rolle eller snarere opfordres til at gå i dialog med tuteen i undervisningen.

Eksempler på konkrete tiltag:

- Skolen kan arrangere et møde på skolen, hvor fx Psykiatrifonden kan holde et dialogmøde med det formål, at tutor og tutees opnår en fælles forståelse af tuteens udfordringer.
- Der kan etableres ugentlige vejledningssmøder mellem peertutor og underviser eller en mentor med fokus på forbedring af indsatsen.
- Der kan etableres et internt netværk for tutorer på skolen, hvor de kan udveksle erfaringer i forhold til deres roller som tutorer.

Resultater forbundet med peermedierede indsatser

Studierne under temaet peger overordnet på:

- ✓ Det, at elever med funktionsnedsættelser har en peertutor, er med til at fremme et socialt tilhørsforhold til klassen og skolen, da de har en klassekammerat at tale med og spejle sig i.
- ✓ Det, at elever med funktionsnedsættelser har en peertutor, medvirker til at fremme faglig aktivitet, da der opnås en større tryghed i fx gruppearbejde, når en tutor, som kender elevens forudsætninger, er med.
- ✓ Peermedierede indsatser bidrager til at skabe et mere positivt og ligeværdigt inkluderende undervisningsmiljø, hvor eleverne med funktionsnedsættelser generelt synes at have bedre forudsætninger for at udvikle sig personligt, socialt og fagligt.